

KELEMEN LAJOS

Nem veszíthetünk

BARÁTOMNAK, PRÁGAI TAMÁSNAK

Először egy szerkesztőségben találkoztunk; az idő tájt szerkesztő voltam. És Istenemre, öt percig sem tartott, hogy szakítsak egy bizonyos rutinnal. Arról van szó, hogy atyamestereim gyakran ugrattak; először nagygyá és derűssé kell tenni a szerkesztőségre érkező szerzőt; sokat beszélve és keveset mondvá lefékezni akarata szárnyalását. Vagy épp fordítva: keveset beszélve sokat mondani – ha tényleg értéket hoz, aki jön. Az ember persze idővel gyanakvóvá válik. A rutin pedig összekeveri a belülről fakadó követelményt a tanult megoldásokkal.

Folyóiratot szerkeszteni azonban mégiscsak gyönyörűség robot; a bukás, az elgyöngülés itt például azonnal és nyomdailag dokumentálódik; úgyhogy újítani, figyelni, edzeni a kíváncsiságot: igényminimum egy szerkesztő életében. E munka egyébként is különös körültekintést igényel, különben egykettőre megrontja az embert. Sosem hittem abban a látszatra alapozott céhbabonában, mely szerint az írók végső soron mind egyformák. Ellenkezőleg: mind külön akarat, más intuíció. – Ki ne akarna a többiekhez képest akár furcsává stilizáltan is igaz figura lenni? Különben a látszattól annyi igaz, hogy körülbelül minden író ugyanoda tart. Rejtélyes és egyben reménykeltő, hogy annyi elütő idegélet és karakter dacára, mégis letagadhatatlanul előforduló valóság az írók közötti összetartozás. Sőt: az összefüggés. Fogalmam sincs, a pillanat, a véletlen, esetleg valami törvényszerűség prezentálja-e, mindenesre az ember, mondjuk: éppen egy szerkesztőségben szalutál a rejtélynek, amint világosságot öltve tiszta rajzú realitássá változik. Nekem elég volt ehhez annyi, hogy egy szokásos délutánon feltűnjék egy nem okvetlenül feltűnni akaró fiatalember. És nyújtja a kezét: – Prágai Tamás.

Ezen, pláne a mából visszanézve, nincs mit magyarázni tovább. Így találkoztunk először. Az alkalomnak ez a részemről elveszíthetetlen gesztusa, utólag is úgy emlékszem, szinte tüstént feloldott. Pedig a nagyok, a gyakorlottak elnézhető svihákságnak jelezték: alig árt, ha az ember először egy kicsit maga elé tartja az okos szerkesztő dísz-maszkját. A szigorra szántság állítólag valamennyire talányossá teszi, mennyire vagyunk vagyonosak észben.

Csakhogy a srácarcú Prágai Tamás, hihetetlen vagy sem, rögtön felkeltette érdeklődésemet. A szituáció bonyolult: ahogy megnyilatkozott, s főleg abból, amit nyilatkozott, s minél inkább oldódott, nyomban éreztem: nagyon is tanácsos figyelni a szavaira. Ráadásul poggyász sem volt nála, hogy rám borítsa összes kéziratát. Sokok esztendővel utóbb, egy közös irodalmi délutánon láthattam, hogyan vonja varázsa alá, akkor már tudós férfiúként s a legcsekélyebb mesterkéeltség nélkül, fürkésző hallgatóit.

Predestinációs ember lévén, meggyőződése, hogy a *Fentvaló* választ. S mi majd legfeljebb őutána – neki mindenből bőségesebb a készlete. Ahhoz, hogy Tamással lejátszódo találkozásom, az ismerkedés ötödik percét követően, sokkal feljebb kerüljön a szerző-szerkesztő viszonynál, a *Fentvaló* közbejöttére is szükség volt. Ő a maga láthatatlan drótjai közül nyilvánvalóan valamiféle lelki (s jóval a nulla fok fölött is üzembiztos) szupravezetőket kötött ránk. A barátságunk hosszán (vitáink ide vagy oda) igazából egyszer sem rongálódott egymás iránti kíváncsiságot, az őszinteséget, a kedélyt; egyszóval a találkozások legáldottabb változatát: a barátságot. Ha két férfiember sokáig fog osztozni a barátság kölcsönös érzésén: érezniük kell egymást szinte azonnal - vagy sosem fog fellobbanni e speciális testvériség. Szíves örömet mondanám a történeteket egyfajta csodának. Csakhogy szétnézve a mai időben, tartok tőle, hogy némelyeknek halvány fogalmuk sincs már a csodákról. (Napok császárai, nem lesz késő az ébredés? Világotokra szerelve ketyeg, visszafelé számol az időzített ésszerűség.)

Csoda és tudatosság nem zárják ki egymást. Hozok egy példát. De előbb annyit: talán nem vagyok mindig kötelesen szerény. Avagy (hogy ne ostorozzam magam): képes vagyok bevallani: ritkán szándékom, hogy a köteles szerénység álarcában tetszelegjek. Mindamellett semmi kedvem utólag mitológiácskákat aggatni a magunk csodajeleire és magatartásunkra. De akárhányszor találkoztam Tamással; ahogyan anno ott a szerkesztőségben, s azután is: neki jogává vált, hogy csupán a jelenlétével figyelmeztessen, leggyarlóbb énem is fogadalmat tesz: mi nem illusztráljuk, és nem próbálgatjuk a szakmánkkal állítólag kötelezően együtt járó muszáj-játszmákat. Nagyon is kész voltam leckét venni tőle. Szükségtelen erőltetni, tisztán, megszakíthatatlanul visszahallom, amit szak- és életismeretéből nekem címzett. Hallom az egyezősünetet, vehetem szakmainak és az életben is érvényesnek: nagyon meg kell törnünk magunkat, nehogy egészen megtörjünk.

Az örökfiatal Prágai Tamáson kívül kevés embert láttam, aki olyan finom arányérzékkel bánt kincsével, mint ő; egész egyszerűen imponáló módon őrizkedett attól, hogy visszaéljen tudásával, akár érvekben, akár cselekedetekben. Azt, hogy bibliai szegénységbe csapva vagyok kénytelen dolgozni, úgy-ahogy létezni, s mégsem váltam végtelenen búskomorrá, többek közt neki is köszönhetem. Kollegiális szimpátiáját egy interjúban nyíltan kibeszélte, utólag is köszönöm. Egyéb, bizonyos nevek iránti szakmai vonzalmai *A teraszon vidám társaság* és *Kivezetés a költészetből* című kötetiből többé-kevésbé kiolvashatók. Hogy személyes beszélgetéseink előbb-utóbb a szakmára terelődtek – ezzel szemben az ember egy idő után védtelen. Tudott ő radikális lenni íróművészetében, de a traccsban is. Magánbeszélgetéseink során olykor sarkosan fogalmazott. Mindazonáltal neki is megvoltak az övéi. Előre kell bocsátanom: nem ismerhettem mindenkit az övéi közül, de akiket találkozásainkkor lélekben jószerivel folyton magával hordott, azoknak (legalábbis a) nevét vétek lenne elhallgatnom. Komoly becsüléssel beszélt Ács Maráról, aki tudomásom szerint jó szóval ajánlotta őt a *Kortárs* vers-szerkesztői posztjára. Ne értsük félre a dolgot, és ne kombináljunk: a respektus a prózaírónak szólt. Nem kevésbé előkelő helyen tartotta

szívében Szondi Gyurit, hozzá két erős szál kapcsolta: a barátságé és a munkáé. Pílanatig sem tagadom, jól esett, hogy a szaktársaink iránti szeretetben és reputációban ugyancsak osztozhatunk. Nem kizárt, hogy más okból és tulajdonságaiknak más-más árnyalatára ráérezve, talán nem is azonos hőfokon, de a becsülésben feltétlenül egyetértve beszéltünk Tóth Erzsiről, Iancu Lauráról, és hogy férfiakat is ideidéztek: nem egyszer, nem kétszer hoztuk szóba Bokányi Pétert, Pápay Gyurit, Végh Attilát, Vass Tibit.

Megéltünk sok mindent. Ha annak idején tartóssá tettük volna az internetes posta Kanada és Magyarország közt oda-vissza áramló, talán sok száz küldeményre rugó természetét, most leveleskönyv tanúskodhatna barátságunk egy nem lényegtelen fejezetéről. Szerkesztőtársak is voltunk. És megéltünk kontrasztokat is. Példának okáért: finom falatokkal alapozott borkóstolást egy színház kelléktárában, szolid belépővel kezdve, az alaposságon át a társalgás szilajodásáig jutva –, de szóba sem jöhetett, hogy az egy hosszú napra, éjre hangszerelt természetes élni-tudást vállalhatatlan vadsággá rontsuk.

Úgy, olyan emberággként lett és marad mindörökké barátom: mint egyike a legjőlesőbb lelki utasításoknak. Bátorokodom remélni, hogy nem egészen gyengécske esszéekkel kísértem írói pályáját. Most formatörően hagyományörző alkotónak látom, elegáns lázadónak. Mozzékony, cselekvő típus volt, pomázi birtoka filozofál a nevében. „...megrengetném / a világot, mert rengésre vár az, / mást sem akar már” – mondja egyik versében. De mond még ennél is különbet: „Építeni kell, amikor / már nincs mit veszíteni.”

Kikívánkozik belőlem még valami. De előbb még, Prágai Tamás jövődi filológusai, figyelem! Koronatanú vagyok: a folytatólagos Inka utazás ihlete földrajzilag obszerválható: a somogyi községre, *Bárdudvarnokra* céloz a kötetben olvasható Villa Bárdocská. Beljebb, a szövegben emlegetett *Pálmajor* létező hely neve.

Szóval még valami: számomra mindmáig érthetetlen, hazardírozó bátorsággal adta a kezembe Tamás talán legjelentősebb verskötetének teljes kéziratát. Rakosgatom ide-oda a verseket, mindhiába! – mondta. Egyszerűen fölém kerekedik az anyag, nem találok a legnyilvánvalóbb szerkezeti ívet. Nem verseket akarok egymás mellé, hanem szerkesztett kötetet – tette hozzá, majd megkérdezte: – Megszerkesztené-e a könyvemet? (A kötet impresszumában a válasz.)

Őszinte leszek: magával rántott a mánor. Jó ideig rendezgettem én is az egyes verseket. És aztán – nem túlzok – becsületsértéssel felérő dologot követtem el. (Vajon kivel szemben merném hasonló dologban még egyszer ilyen fölfokozottan átélni saját esendő szerepemet?) És lám, hajlok elhinni, hogy a barátságunk a nagyvonalúság az egyik minősége. Tudniillik, nemcsak hogy a saját ízlésem, úri kedélyem szerint szerkesztettem (és szerkeszthettem) meg a *Barbárokra várva* című kötetet, hanem valóban elragadtattam magam: azt javasoltam Tamásnak, vágjunk le az egyik írásából egy versszaknyi részt, mert az ominózus vers mintha kétszer kezdődne. S ezt a lemetezett kis versrészt (mindössze három sort) emeljük önálló művé, sőt önálló fejezetté. Szórol szóra így történt! Ahelyett, hogy párbajra hívott volna ki.

Javaslatom szerint a *Barbárokra várva* kötetzáró fejezete – *Mikor* címmel – egyetlen vers, ennyi: „Egy lakat feltöretett, / egy pecsét feltöretett, / nem vettük észre, mikor –” (Ha e várakozást keltő három sor utólagosan indokolja merészégetem, és valóban pattanásig feszíti a kitűnő könyv hangulatát, az érdem természetesen csakis a szerzőé.)

S ő, a barátom, e pillanatban is kivételesen nagyvonalú irányomban. Valami sötét, szörnyű, fájdalmas és kérlelhetetlen erő mintha furtonfurt megcsúfolná a mi megmagyarázhatatlanul szeretett liliputi (s annál gigantikusabb ambíciójú) lüktetésünket. Megjelenik egy hír, s az ember belereszket. Ez a valóság! Hanem aki ennél már régóta messzebbre lát, ő az igazat üzeni: „Aztán átmész egy / szobán, minden kitisztul.” Én Tamásnak elhiszem (ráadásul Proust is erre biztat), hogy összevissza kuszálódott életünkéről igenis joga van élnie egy ilyen, különben szintén fatális képnek.

Azt meg sejtem, úgy tűnhet: kerülgetek itt egy, nem sokkal a születésünk után felrémlő másik, ugyancsak baljóslatú kaput. Ha úgy tűnik, hát úgy tűnik! Műveinek (s részben életének) közeli tanújaként állítom: Prágai Tamás innen marad azon a kapun. Él! Egy történés, ha mégoly végzetszerű is, nem fog engem e meggyőződésemről eltántorítani.

Hallom a jogos óvást: ne okoskodjam! Ha beleroppanunk is, egyszer elfogynak az alternatívák. Valaki, valami elvész, persze. De mivel Tamás mindig szellem is volt, a veszteségért cserébe visszakapjuk e szellemhez fűző drága kötelékeinket. Tehát pontosan úgy búcsúzom most, ahogyan máskor, ahogyan annyiszor. S ahogyan egy bizonyos idő óta a barátaimnak mondani szoktam, mondom neki is: szia, és Isten áldjon! Találkozunk.